

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

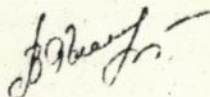
На правах рукопису

ФЕДЯЄВА Валентина Леонідівна

**ДОВУЗІВСЬКА ПІДГОТОВКА АБІТУРІЄНТІВ У
СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.01 - Теорія та історія педагогіки

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ - 1996

ДВ 35.437

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі педагогіки Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н.К.Крупської.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор Андрієвський Борис Макійович

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор Маслов Володимир Іванович
- кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник Солдатенко Микола Миколайович

Провідна організація - Сімферопольський державний університет ім.М.В.Фрунзе

Захист дисертації відбудеться 11 жовтня 1996 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки Академії педагогічних наук України /252001, м.Київ, вул.Трьохсвятительська, 8/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині інституту.

Автореферат розісланий 3 вересня 1996 року.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради, професор

М.П.Легкий

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00739455 (X)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Науково-технічний і соціальний прогрес вимагає систематичного поновлення знань, постійного удосконалення економічної, соціально-правової і професійної підготовки особистості.

Освіта покликана допомогти людині в оволодінні загальноосвітніми і професійними знаннями, прищепити їй необхідну психологічну гнучкість, готовність сприймати і застосовувати нову інформацію, безболісно адаптуватися в ситуації, що змінюється.

Глибокі соціально-економічні, політичні і культурологічні перетворення, які відбуваються в Україні, безпосередньо стосуються вищої педагогічної школи.

З погляду на те, що традиційна система педагогічної освіти не виконує в повній мірі покладені на неї соціальні функції, значна кількість установ змушена реалізувати неформальні, неінституціональні форми додаткового або паралельного навчання. Однак, як показує практика, проста добудова існуючих освітніх структур новими не змінює, по суті, якісного стану традиційної системи освіти, не знімає наявних суперечностей в її діяльності. Виникає необхідність у переосмисленні традиційних уявлень про кінцеву мету і завдання педагогічної освіти, принципів її організації та структури управління.

Мова йде не просто про вдосконалення навчально-виховного процесу у вузах і в системі підвищення кваліфікації вчителів, а про реалізацію науково обґрунтованої єдиної системи неперервної педагогічної освіти і, зокрема, однієї з її основних ланок - довузівської підготовки майбутніх абітурієнтів. У національній концепції педагогічної освіти серед головних завдань виділяється саме створення діючого механізму допрофесійної підготовки молоді до педагогічної діяльності в межах цілісної системи неперервної підготовки і перепідготовки кадрів для освіти.

Проблемі неперервної освіти присвячено ряд досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Поряд з теоретичними викладками, в них містяться конкретні практичні рекомендації щодо організації системи неперервної освіти. Необхідно підкреслити, що це питання вивчається по лінії ЮНЕСКО вже більше 25 років /А.Гартунг, Д.Кідд, А.Корреа, П.Шукл, М.Богдан, В.Суходольський, Е.Джеппі, Д.Кареллі/. Із дослідників цього напрямку варто назвати Аббасову О.С., Владиславлеву А.П., Дарінського О.В., Зінченка Г.П., Кононенка В.І., Ледньова В.С., Осипова В.Г., Гершунського В.С., Козми Т., Мельниченко О.С., Маслова В.І.

Що стосується неперервної педагогічної освіти, то за виключенням окремих статей, фундаментальні дослідження тут практично відсутні. Лише у працях Батищева С.Я., Жаміна В.О. Маслова В.І., Марченко Т.А., Розова В.К., Саєнка Ю.І., Ермера Р., Черкашина Л.В., Черпінського М.В. порушуються питання планування та прогнозування педагогічних кадрів. Шляхам удосконалення підготовки і раціонального використання вчителів присвячені дослідження Борисової Л.Г., Ароматова В.Г., Бекімова Б.К., Костяшкіна Е.Г., Колесникова Л.Ф., Турченко В.М., Ходаковського Л.С., Худомінського В.П., Кічук Н.В., Майбороди В.К. та інших вчених.

Із робіт, які безпосередньо розглядають проблеми відтворення складу педагогічних кадрів, слід назвати дослідження Андрієвського Б.М., Опанасенко Т.О., Степанюка В.І., Голованова С.А. Вони присвячені проблемі теоретичних основ прогнозування і планування середньої освіти. Разом з питаннями розвитку матеріально-технічного забезпечення, оптимізації шкільної мережі автори значну увагу приділяють технології прогнозування потреби в педагогічних кадрах, шляхам стабілізації складу вчителів.

У дисертації Левицького М.Л. обґрунтована і апробована система управління забезпеченням кваліфікованими педагогічними кадрами навчально-виховних закладів освіти, показано шляхи удосконалення інформаційного забезпечення управлінських рішень, розкрита концепція визначення мети в механізмі відтворення кадрового потенціалу.

Професійно-педагогічна робота знашла відображення в працях Гуревич К.М., Голованова С.О., Добене Л.В., Зінченка В.П., Назімова І.М., Горюнової Г.О., Великого В.М., Космичева В.А., Симоненка В.Д., Федоришина Б.О., Чистякова С.М., Жильцова П.А., Можар Н.Е., Голубцової Т.М., Павлютенкова Є.М., Сметанського М.І.

З останніх дисертаційних робіт, які стосуються вдосконалення професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл на педагогічну професію, слід відзначити праці Легенького М.У. та Медведенка О.О.

Пряме відношення до проблеми, що розглядається в дисертації, мають дослідження Абарінова І.Я., Артем'єва В.П., Вороніна С.О., Дугиніц В.М., Демчука В.С., Дададжанова С.М., Зязюна І.А., Імітова В.С., Мажара М.С., М'ясоєда П.С., Хмелюк Р.І. та інших.

Відаючи належне вченим, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики управління, планування і раціонального використання педагогічних кадрів, необхідно підкреслити, що на сьогодні відсутні дослідження, предметом яких було б обґрунтування ефективної допрофесійної підготовки в системі непервної педагогічної освіти.

Таким чином, нові соціально-економічні умови України, підвищення ролі педагогічних кадрів у створенні економічного і культурологічного потенціалу держави, суперечності, які мають місце в системі підготовки вчителів, а також недостатня розробка цієї проблеми в теорії і практиці визначили тему нашого

дослідження "Довузівська підготовка абітурієнтів у системі неперервної педагогічної освіти".

Об'єкт дослідження. Теорія та технологія відтворення кадрового складу учителів у системі неперервної педагогічної освіти.

Предмет дослідження. Організаційно - педагогічні умови ефективного функціонування довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти.

Мета дослідження. Науково обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс організаційно - педагогічних умов ефективного функціонування довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти.

Гіпотеза дослідження. Ефективність довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти забезпечується за умов:

- комплексного підходу до організації в регіоні системи неперервної педагогічної освіти на базі прогнозування її розвитку і врахування соціально - педагогічних наслідків прийнятих управлінських рішень;

- її побудови на принципах неперервності, наступності, плановості, інтегративності, поступальності і самоосвіти педагогічних кадрів;

- розгляду довузівської підготовки як складової органічної ланки системи неперервної педагогічної освіти;

- наукової організації спільної профорієнтаційної та професійно - адаптаційної роботи вищого навчального закладу, школи, органів народної освіти, засобів масових комунікацій;

- наявності ефективного механізму професійного відбору абітурієнтів, в основі якого закладена реалізація комплексу спонукальних мотивів і необхідних умов для самовиховання і навчання студентів педагогічних навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теорію і практику відтворення педагогічного кадрового потенціалу.
2. Визначити фактори, які впливають на процес формування складу педагогічних кадрів.
3. Визначити й обґрунтувати принципи довузівської підготовки вчителів у системі неперервної педагогічної освіти.
4. Розробити структурно - функціональну модель довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти. Обґрунтувати шляхи поліпшення проадаптаційної роботи педагогічного навчального закладу.
5. Експериментально перевірити ефективність змодельованої технології організації допрофесійного стану підготовки абітурієнтів у педагогічні навчальні заклади.
6. Підготувати рекомендації за результатами дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання з її вимогами всебічного розгляду, об'єктивності, історизму; теорія розвитку особистості; основні положення загальної теорії систем і системного підходу до цілісних педагогічних процесів і явищ, соціальна обумовленість освіти і виховання; концепція неперервної освіти.

У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові і спеціальні методи, що доповнювали і коректували один одного: теоретичний аналіз, моделювання, методи математичної статистики, екстраполяції, експертиза, анкетування, аналогія, інтерв'ю, бесіди, педагогічний експеримент.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному та експериментальному обґрунтуванні механізму обумовленості реалізації неперервної педагогічної освіти, що безпосередньо пов'язано з динамікою со-

ціально - економічного розвитку, рухливістю й інтеграцією сучасного знання, необхідністю упередження в підготовці учительських кадрів, як однієї із передумов поступального руху суспільства, в обґрунтуванні організаційно - педагогічних умов ефективного функціонування довузівської підготовки в межах здійснення неперервної педагогічної освіти з врахуванням сукупності впливу соціальних, економічних, демографічних і психолого - педагогічних чинників.

Теоретична значущість роботи полягає в обґрунтуванні структурно - функціональної моделі системи довузівської підготовки молоді до вступу в педагогічні інститути, обґрунтуванні й апробації ефективного механізму професійного відбору абітурієнтів, розробці шляхів підвищення рівня профадаптаційної роботи вищого педагогічного навчального закладу.

Практична значущість. На основі теоретичних узагальнень в дисертації сформульовані конкретні пропозиції, спрямовані на подальше покращення довузівської підготовки молоді. Розроблені рекомендації щодо професійного відбору абітурієнтів в педагогічні навчальні заклади, обґрунтовано шляхи наступності між компонентами системи неперервної педагогічної освіти.

Практична реалізація, запропонованого комплексу заходів дозволить органам освіти завчасно знаходити можливості і засоби забезпечення потреби загальноосвітніх шкіл в учительських кадрах. Його впровадження покращить профорієнтаційну педагогічну й адаптаційну роботу педагогічних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, зменшить плінність і міграцію вчителів, сприятиме закріпленню висококваліфікованих фахівців у сільських районах.

Отримані результати можуть використовуватись законодавчими і виконавчими комітетами та навчально - виховними закладами при впровадженні ідеї неперервної освіти. Ряд обґрунтованих положень знайдуть

використання в нормативних, методичних, інструктивних документах органів освіти. Матеріали дослідження представляють інтерес для соціологів, психологів, спеціалістів інших суспільних наук.

Вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій і методичним інструментарієм дослідження, використанням різноманітних взаємодоповнюючих методів пізнання, адекватних його об'єкту, предмету і завданням, кількісним і якісним аналізом теоретичного і емпіричного матеріалу, практичним застосуванням отриманих результатів, їх перевіркою.

На захист виноситься :

- обґрунтування комплексу організаційно - педагогічних умов ефективного функціонування довузівської підготовки абітурієнтів в системі неперервної педагогічної освіти;

- структурно - функціональна модель довузівської підготовки абітурієнтів, яка є гнучкою, відкритою динамічною системою і дозволяє здійснювати цілеспрямовану профорієнтаційну - педагогічну роботу, підготовку та відбір молоді в педагогічні навчальні заклади, її адаптацію до навчання;

- рекомендації по удосконаленню профадаптаційної роботи педагогічних навчальних закладів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Теоретичні матеріали, наукові висновки дослідження, його практичні результати і викладки частково були використані загальноосвітніми школами і педагогічними вузами України при проведенні профорієнтаційної і профадаптаційної роботи. Основні положення дисертації доповідались на науково-практичних конференціях /Херсон, 1991, 1993, 1995, 1996; Одеса, 1994; Переяслав - Хмельницький, 1992/, нарадах, активах і методологічних семінарах, викладались у доповідних записках, обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психолого-

педагогічного комплексу Херсонського державного педагогічного інституту.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Основний зміст роботи

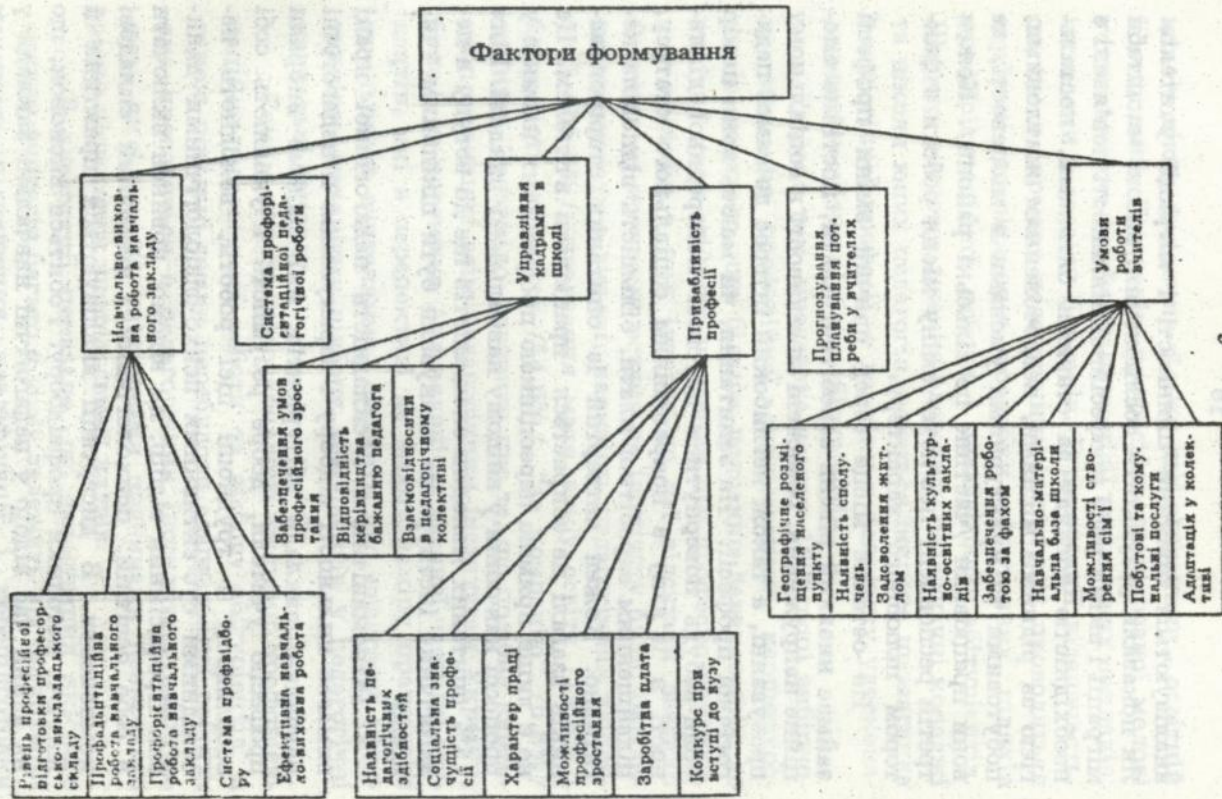
У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання і методика дослідження, розкривається наукова новизна, теоретичне і практичне значення роботи, формулюються основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Логіко-методологічний аналіз теорії та практики відтворення кадрового потенціалу вчителів" розкриваються проблеми підготовки вчителів у сучасних умовах України, аналізується процес формування складу педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл з урахуванням комплексу соціальних, демографічних, економічних, природно-географічних, організаційних та інших факторів.

Автором підкреслюється, що економічний та культурний розвиток суспільства значною мірою залежить від складу педагогічних кадрів. Професійна зрілість вчителя, його освітні якості і майстерність - основні чинники формування у підростаючого покоління нового мислення, соціальної активності та ініціативи.

Необхідність перебудови системи підготовки педагогічних кадрів обумовлена, з одного боку, новою соціальною, економічною і духовною ситуацією, яка склалася в суспільстві, змінами в характері та змісті праці, підвищенні професіоналізму на всіх ділянках людської діяльності. З іншого - необхідністю в якісних перетвореннях у системі відтворення складу вчительських кадрів, яка має негативні явища, накопичені в ній за останні роки.

В дисертації аналізуються основні фактори формування складу педагогічних кадрів /Див. мал. 1/.

Мал. 1. Основні фактори формування кадрового складу вчителів

аналізуються причини плинності і міграції учителів. Як показали результати дослідження, високі масштаби міграції і зміни роду професійної діяльності пов'язані з необхідністю догляду за старими батьками, ностальгією за рідними місцями, невдоволенням житловими, побутовими та культурними умовами в місцевості, де вони працювали /частіше це сільські райони/. Кожен третій респондент пов'язує зміну місця роботи з фактором "шлюбного" характеру.

Не останнє місце серед причин зміни професії займає низький рівень заробітної плати, постійне емоційне напруження, обмежені можливості в соціальному просуванні, а також неглибокий інтерес до самої педагогічної професії. На запитання, чи мають вони намір коли-небудь повернутися до своєї попередньої діяльності в зв'язку з покращанням соціального статусу, підвищенням заробітної плати, більшість відповіла негативно. Кожен четвертий із опитаних старшокласників взагалі не збирається працювати вчителем. Це не є лише прямою переоцінкою професійних навиків у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Біля 15% опитаних молодих спеціалістів ще до вступу в педагогічний інститут не планували бути шкільним учителем.

Різноманітність і складність педагогічної праці вимагає пильності відбору і зарахування в педагогічні навчальні заклади абітурієнтів, які свідомо вибрали професію учителя, добре розуміють і уявляють собі особливості і труднощі цієї роботи, володіють необхідними суб'єктивними психо-фізіологічними даними. Професійний відбір, як відомо, повинен включати в себе освітній, психологічний і медичний складові компоненти. В дисертації аналізуються практика й існуючі методики профвідбору. Робиться висновок, що на даний час відбір у педагогічні навчальні заклади у сукупності всіх необхідних показників відсутній. У відповідності з правилами прийому до навчальних за-

кладів діють фактично тільки два показники - освітній і медичний. Категорію професійно орієнтованої молоді установлюють приймальні комісії навчальних закладів, виходячи з досвіду її членів. В дисертації відзначається, що в окремих педагогічних інститутах проводяться серйозні дослідження розробки ефективних шляхів профорієнтаційної роботи і профвідбору абітурієнтів. Широке розповсюдження одержали педагогічні коледжі та школи юних педагогів, ведеться широка пропаганда педагогічної професії, є доробки в напрямку удосконалення механізму відбору абітурієнтів.

Разом з тим, проведене нами в 1995 році вибіркоче вивчення професійної спрямованості першкурсників показало, що більше половини зарахованих до вузу не мали стійкого уявлення про професію вчителя, а у частини з них інтерес до неї відсутній взагалі. Основними мотивами вступу до інституту були: бажання працювати з дітьми, наявність педагогічних здібностей /55,6%/, прагнення мати вищу освіту /19,8%/, близькість інституту /14,6%/, "за компанію" /6,8%/ та інше. Зрозуміло, говорити про те, що подібна картина притаманна всім педагогічним інститутам України, було б не коректно. Але наявність значної частини студентів, які в перспективі не мають наміру працювати шкільними вчителями, свідчить про невисоку ефективність механізму відбору абітурієнтів у педагогічні навчальні заклади.

Таким чином, недосконалість системи профорієнтаційно-педагогічної роботи та відбору абітурієнтів, а також повільні темпи перебудови адаптаційної роботи, яка проводиться в педагогічних інститутах, виступають, як і раніше, провідними причинами невисокого рівня підготовки вчительських кадрів.

В дисертації показано, що формування якісного складу вчителів багато в чому залежить від організації системи підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів. Вдосконалення теоретичних знань і методичної

підготовки працюючих вчителів розглядається зараз як державна справа, як один із особистих обов'язків педагога. Розвиток нетрадиційних типів шкіл, нових форм роботи, модернізація навчальних програм і планів, корекція мети і завдання освіти та інші фактори детермінують необхідність активізації діяльності відповідних інститутів, факультетів і курсів підвищення кваліфікації перепідготовки вчителів.

Отже, шлях до розв'язання висвітлюваної проблеми лежить через ефективну організацію профвідбору в педагогічні навчальні заклади, через реорганізацію підготовки майбутнього вчителя в стінах педагогічних навчальних закладів та подальшого удосконалення його педагогічної майстерності через різні форми підвищення кваліфікації та самоосвіту. Мова йде про реалізацію концепції неперервної педагогічної освіти, орієнтованої на неперервний загальний і професійний розвиток особистості вчителя.

Аналіз відповідних літературних джерел свідчить, що психолого-педагогічний зміст неперервної освіти полягає в перманентній зміні соціальної ситуації розвитку особистості школяра в період свідомого вибору ним професії вчителя, розвитку особистості студента в період оволодіння нею і розвитку особистості вчителя в період підняття до педагогічної майстерності. Такий підхід до трактування неперервної педагогічної освіти дозволяє в певній мірі реалізувати кожному вчителю свої потенційні можливості, розвинути професійно значимі якості, оволодіти основами філософії, історії та естетики.

За матеріалами, зібраними під час дослідження, виявлено, що до основних передумов поетапного втілення неперервної педагогічної освіти слід віднести: стан матеріальної бази педагогічних навчальних закладів, рівень їх фінансування, професорсько-викладацький потенціал, ефективність механізму управління, наявність відповідного дидактико-

методичного забезпечення навчально-виховного процесу, дієвість форм підготовки і перепідготовки вчителів.

Вивчення стану і перспектив розвитку матеріально-технічної бази та кадрового забезпечення вищої школи, прогресивні тенденції, що склалися в системі освіти в цілому, а також теоретичні напрацювання вчених-педагогів і накопичений у державі практичний досвід підготовки вчителів дає підставу стверджувати, що на сьогодні в основному склалися необхідні передумови для практичного здійснення в Україні неперервної педагогічної освіти.

У другому розділі "Організаційно-педагогічне забезпечення довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти" висвітлені результати констатуючого та формуючого експериментів щодо місця довузівської підготовки в системі неперервної педагогічної освіти, розкриті принципи її організації, побудована структурно-функціональна модель системи довузівської підготовки абітурієнтів педагогічних інститутів.

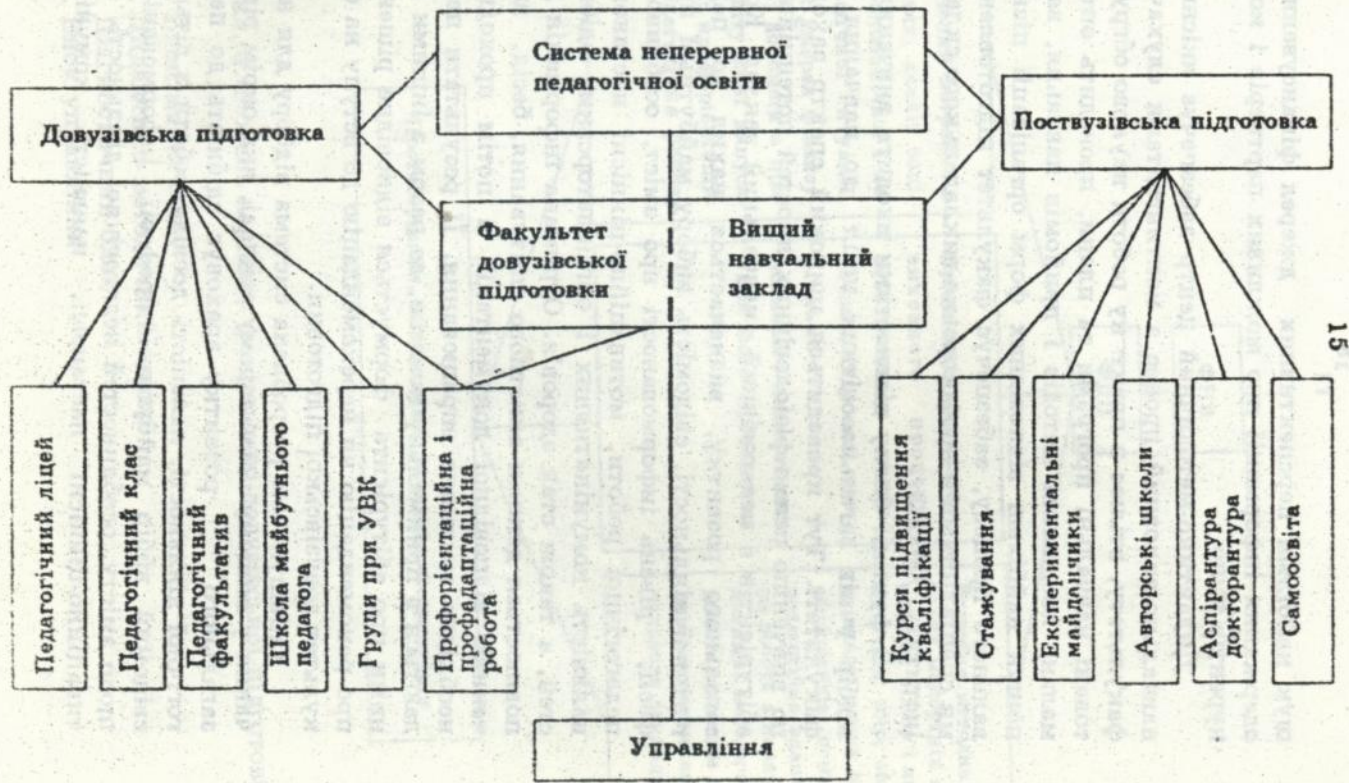
Неперервна педагогічна освіта стала необхідністю, від повноти осмислення і ступеня реалізації якої залежить подальший прогрес нашого суспільства. Освіта, побудована на принципах неперервності, найбільш повно відповідає природі високорозвиненої соціально-економічної формації. Вона базується на аналізі прогресивних тенденцій свого розвитку, орієнтується на майбутні потреби суспільства, на підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів.

Життєдіяльність великих систем, як відомо, визначається важливістю вихідних положень, які лежать в основі їх організації й управління. В дисертації показано, що до основних принципів неперервної педагогічної освіти належать: безперервність, поступальність, плановість, інтегрованість, послідовність і наступність. Розкрита суть і значення вказаних принципів у контексті розглядуваної проблеми. Неperервна

педагогічна освіта являє собою систему взаємоув'язаних різнопланових за структурою і змістом діяльності компонентів, які задовольняють сучасну якісну і кількісну потребу освіти в кваліфікованих кадрах. Такими компонентами є: цілепокладання, прогнозування і планування потреби в педагогічних кадрах; система довузівської професійної підготовки, яка включає профорієнтаційну роботу, педагогічні факультативи, школи юних педагогів, педагогічні класи тощо; педагогічні інститути; система підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних кадрів; самоосвіта; механізм управління. /Мал.2/.

Проаналізований в процесі дослідження теоретичний і практичний матеріал, узагальнений досвід роботи вищих навчальних закладів України і ряду сусідніх держав дав змогу побудувати структурно-функціональну модель довузівської підготовки абітурієнтів педагогічних інститутів.

Факультет довузівської підготовки перш за все має статус підрозділу вищого навчального закладу. Основними напрямками його діяльності є: рання профорієнтаційно-педагогічна робота, підготовка і відбір молоді, яка має нахил до роботи з дітьми, організація методичної і практичної допомоги і допомоги учням шкіл та інших навчальних закладів у їх самостійному оволодінню педагогічними поняттями, провідними ідеями, технологією підготовки до вступу у вищий навчальний заклад. Структура факультету передбачає: блок маркетингу; дидактико-методичний центр; діагностичний блок, блок управління. У завдання служби маркетингу входить інформаційне забезпечення /вивчення потреби в учительських кадрах у конкретному регіоні, області, державі в цілому/; визначення найбільш перспективних спеціальностей для системи освіти; аналіз демографічної ситуації, її провідні тенденції; ступінь впливу соціально-економічних та інших факторів на розвиток освіти і кадрової політики; по-

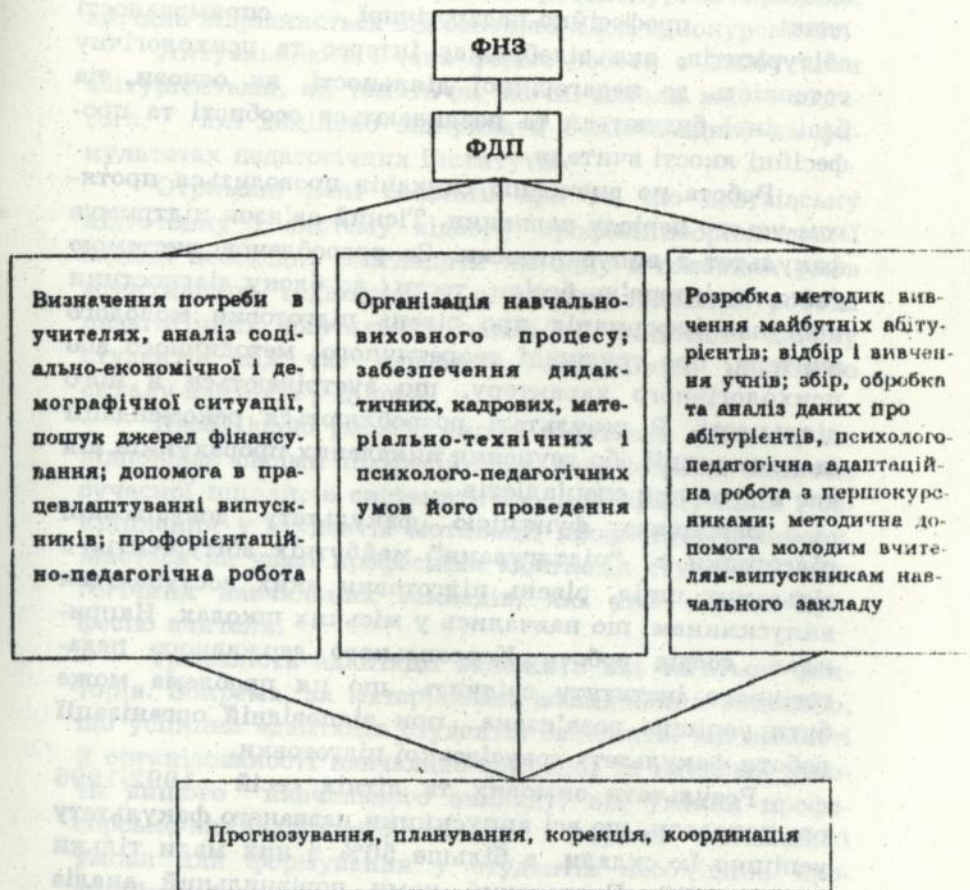
Мал.2. Принципова схема системи неперервної педагогічної освіти.

шук найбільш перспективних джерел фінансування; одержання інформації про можливих партнерів і конкурентів тощо.

Дидактико-методичний центр забезпечує якісний навчально-виховний процес з контингентами слухачів факультету, втілює в практику роботи науково обгрунтовані навчальні програми та плани, проводить оптимальне поєднання методів і прийомів навчання, веде пошук найбільш відповідних форм організації пізнавального процесу, забезпечує факультет підготовленими спеціалістами з професорсько-викладацького складу інституту. /Мал.3/.

В функції блоку діагностики входить вивчення і відбір учнів загальноосвітніх шкіл до навчання на факультеті. Тут проводиться широкий спектр заходів по вивченню психо-фізіологічних якостей потенційних абітурієнтів в педагогічний навчальний заклад. Крім загального розвитку, визначається нахил до педагогічної діяльності, свідомість вибору майбутньої професії, рівень інформованості про зміст, особливості педагогічної роботи, мотиваційно-ціннісні настанови, наявність комунікативних і організаторських здібностей, а також стан здоров'я. Отримана інформація доповнюється даними анкетного опитування, бесід, вивченням відповідної документації, а потім проходить необхідне машинне опрацювання. Її результати передаються в приймальну комісію, де разом з іншими даними про абітурієнта формується відповідне рішення про рекомендацію чи нерекomenдацію до вступу на факультет довузівської підготовки.

Співшукачем розроблена система відбору для навчання у вищому навчальному закладі, яка окрім рівня загального розвитку враховує здібність до педагогічної діяльності, наявність досвіду роботи з дітьми, свідомий вибір майбутньої професії, інформованість щодо змісту, особливостей педагогічної діяльності, мотиваційно-ціннісні настанови, наявність комуніка-

Мал. 3. Модель варіанту факультету довузівської підготовки.

1. Блок маркетингу
2. Дидактико-методичний центр
3. Діагностичний блок
4. Блок управління

тивних і організаторських здібностей, а також стан здоров'я. Провідне завдання, однак, полягає у виявленні професійно-педагогічної спрямованості абітурієнтів, яка відображає інтерес та психологічну готовність до педагогічної діяльності, як основи, на базі якої будуються та розвиваються особисті та професійні якості вчителя.

Робота по вивченню слухачів проводиться протягом усього періоду навчання. Тісний зв'язок підтримує факультет з випускниками. За розробленою системою /анкети, інтерв'ю, бесіди, тести/ до блоку діагностики поступає інформація про рівень підготовки молодого вчителя, про труднощі теоретичного, методичного або психологічного характеру, що зустрічаються в його діяльності. В результаті розробляються рекомендації щодо корекції або усунення виявлених прорахунків під час підготовки спеціалістів.

Важливою функцією факультету довузівської підготовки є "підтягування" майбутніх абітурієнтів з сільських шкіл, рівень підготовки яких поступається випускникам, що навчалися у міських школах. Наприклад, досвід роботи Херсонського державного педагогічного інституту свідчить, що ця проблема може бути успішно розв'язана при відповідній організації роботи факультету довузівської підготовки.

Результати зимових та літніх сесій 1992-1996 рр. показали, що всі випускники названого факультету успішно їх склали, а більше 50% з них мали тільки "4" і "5". Проведений нами порівняльний аналіз успішності, громадської активності та дисципліни студентів, які пройшли допрофесійну підготовку, і студентів, які не навчалися на факультеті довузівської підготовки, показав, що якісні показники перших значно вищі. Ця категорія студентів активніше бере участь у суспільно-культурному житті інституту, відрізняється більшою старанністю та обов'язковістю,

їх загальнокультурний рівень розвитку, як правило, вигідно відрізняється від основної маси однокурсників.

Актуальною є і така форма роботи з майбутніми абітурієнтами, як тематичні заочні школи юного педагога, які доцільно відкривати безпосередньо на факультетах педагогічних інститутів.

Отримані дані свідчать про те, що довузівську підготовку і систему відбору професійноорієнтованої молоді необхідно розглядати як одну з головних умов ефективного підвищення навчально-виховної роботи педагогічних навчальних закладів, зниження відсіву студентів під час навчання, стабілізації кадрового складу вчителів у цілому.

Необхідною умовою якості підготовки вчителя, що відповідає своїми професійними параметрами запитам сучасної школи, є систематичне цілеспрямованя і закріплення у студентів мотивації професійного вибору. Мається на увазі професійна адаптація студентів педагогічних навчальних закладів, які уже обрали професію вчителя.

Тривалість адаптації залежить від багатьох факторів. Зокрема, за матеріалами дослідження виявлено, що успішна адаптація студентів залежить: від чіткості й організованості навчально-виховної та наукової роботи вищого навчального закладу; від уміння професорсько-викладацького складу створити оптимальні умови для формування у студентів необхідних професійних умінь і навичок; економічного виховання; від правильно організованої педагогічної практики, від ефективності роботи кафедр циклу психолого-педагогічних дисциплін. До провідних факторів прискорення поетапної адаптації студентів - першкурсників педагогічного інституту відносяться такі: уважність, такт викладацького складу, об'єктивна інформація про зміст та особливості майбутньої професії; забезпечення необхідних умов для проживання і підготовки до екзаменів, доброзичливе ставлення по

абітурієнтів; чітка організація роботи всіх служб інституту, знайомство з вищим навчальним закладом, професорсько-викладацьким колективом, вирішення побутових проблем студентів, оптимальний режим занять, самостійної роботи, залучення в гуртки та спортивні секції. Найявність здорового мікроклімату, злагоджена робота ректорату, деканатів, громадських організацій, дотримання демократичних основ у життєдіяльності студентів та інші фактори лежать в основі успішної початкової професійної адаптації студентів-першокурсників.

Виключно велике значення в механізмі підготовки і подальшого становлення вчителя має професійне самовиховання студентів. У дисертації подаються рекомендації щодо самоосвіти і самовиховання студентської молоді педагогічних навчальних закладів.

У висновках узагальнюються результати, підводяться підсумки проведеного дослідження.

1. Аналіз теорії і практики відтворення кадрового педагогічного потенціалу свідчить, що серед факторів, які впливають на формування складу учителів /престиж і привабливість професії, заробітна плата, можливості професійного зростання, житлово-побутові умови, рівень навчально-виховної роботи вузів і т.п./ важливе місце належить довузівському етапу підготовки абітурієнтів.

2. Ефективна організація довузівської підготовки забезпечується при умові реалізації концепції неперервної педагогічної освіти, яка базується на принципах неперервності, наступності, інтегративності, поступальності, самоосвіти і наукового управління.

3. Функціонування цілісної системи неперервної педагогічної освіти передбачає: наявність якісної допрофесійної підготовки, втілення ступеневої підготовки педагогічних кадрів, модернізацію системи перепідготовки працюючих учителів, створення необхідних умов

для життєдіяльності спеціалістів, на стимулювання їх самоосвіти та професійного зростання.

4. Наукове управління педагогічною освітою базується на випереджуючому об'єктивному обґрунтуванні відповідного соціального замовлення, дійовому механізму підготовки педагогічних кадрів, прийнятті реальних управлінських рішень та своєчасному контролю за їх виконанням, необхідному кадровому та матеріально-технічному забезпеченні.

5. Результати дослідження показують, що в межах факультету доузівської підготовки створюються усі необхідні умови для діагностики особистісних якостей і виявленні стійкості професійних спрямувань молоді, тривалого вивчення їх психофізіологічних якостей та відповідності вимогам, які ставляться до особистості майбутнього вчителя.

6. В ході дослідження встановлено, що в основі діагностики майбутніх абітурієнтів повинно бути вивчення їх професійного вибору як сукупності стійких мотивів при наявності домінуючого. Дана частина діагностики розглядається як внутрішня позиція абітурієнта, яка включає в себе його розумові, емоційні та моральні здібності. В цьому плані досить високу ефективність виявили багатofакторні алгоритми визначення професійних нахилів до педагогічної діяльності, конкретної професії та дійсних мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості. Обґрунтована пошуком система професійного відбору абітурієнтів полягає в раціональному поєднанні традиційних методів /співбесіда, середній шкільний бал, вступні екзамени/ і набору тестів на визначення спрямованості особи, психолого-біологічної характеристики абітурієнта та його соціального досвіду.

7. Порівняльний аналіз показав, що рівень успішності, дисципліни, громадської активності, а також загального розвитку студентів, прийнятих в педагогічний інститут із числа абітурієнтів, які пройшли

довузівську підготовку, значно вищий порівняно з професійно неорієнтованою молоддю. Статистичні матеріали свідчать, що система цілеспрямованої довузівської підготовки молоді сприяє більш успішному навчанню та вихованню студентів, знижує відсів із педагогічних інститутів, позитивно відбивається на стабілізації складу вчительських кадрів.

8. Важливою умовою якісної підготовки педагогічних кадрів є упереджувальне оновлення змісту педагогічної освіти, своєчасне оновлення цілепокладання в роботі педагогічних навчальних закладів, орієнтація на принцип цілісного культурологічного підходу до розвитку особистості майбутнього вчителя. Життєдіяльність особистості вимірюється рівнем творчої активності. Звідси, принцип креативності необхідно, мабуть, розглядати в ролі визначального в педагогіці, що кардинально змінює мету і саму парадигму виховання та навчання.

9. Важливими для природної адаптації випускників вищих педагогічних навчальних закладів є забезпечення необхідних умов їх орієнтації в соціально-економічній ситуації, що швидко змінюється, на основі творчого оволодіння теоретичними знаннями та їх апробації в повсякденному житті вузу.

10. До числа компонентів професійного становлення вчителя необхідно віднести: якість профадаптаційної роботи, створення комфортних психологічних умов, чітку організацію навчально-виховної роботи; наявність атмосфери доброзичливості, своєчасне залучення студентів до спортивної, культурної, науково-дослідної роботи.

11. Однією із проблем комплектування студентами педагогічних навчальних закладів лишається відсутність конструктивних підходів до визначення загальної додаткової потреби в спеціалістах. Існуючі методики громіздкі і не враховують специфічних особливостей окремих регіонів. В основу розробленої нами

моделі потреби в учительських кадрах покладені критерії співвідношення дитячих контингентів, чисельність учнів та вчителів, усереднений показник квоти плинності педагогічних кадрів та відсіву студентів, а також рівень забезпечення шкіл кваліфікованими вчителями.

В додатках знайшли відображення таблиці, схеми, графіки, анкети, інші ілюстративні матеріали.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Подальше її вивчення ми вбачаємо в дослідженні питань раціонального управління механізмом відтворення кадрового педагогічного потенціалу, підвищення соціальної привабливості професії вчителя, співвідношення державних та інших джерел фінансування педагогічних закладів в нових економічних умовах, удосконалення профорієнтаційної роботи на рівні загальноосвітньої школи, шляхів забезпечення спільних зусиль органів освіти, відповідних навчальних закладів щодо вирішення проблеми організації довузівської підготовки майбутніх учителів.

Основні положення дисертації знайшли відображення в таких публікаціях автора:

1. Самообразование школьников - одно из условий реализации концепции непрерывного образования в Украине: Методические указания для студентов педвузов по организации самообразования школьников - Херсон: ХГПИ, 1995. - 25 с.

2. Принципи організації неперервної педагогічної освіти // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції з проблеми удосконалення підготовки вчителя - Херсон: ХДПІ, 1995. - С.141-142.

3. Збільшення ролі перепідготовки вчителя в системі педагогічної освіти // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції з проблеми удосконалення підготовки вчителя. - Херсон: ХДПІ, 1995. - С. 355 - 357.

4. Внесок Я.А.Коменського в розробку ідей розвитку пізнавальної самостійності учнів. //Педагогічна спадщина Я.А.Коменського і перспективи розвитку народної освіти. - Переяслав-Хмельницький, 1994. - С.113-114.

5. Методичні рекомендації по організації літнього оздоровлення школярів: Учбово-методична розробка для студентів.- Херсон, 1992. - 15 с.

6. Пути подготовки будущего учителя к работе с пионерами //Материалы межвузовской научно-практической конференции по проблеме совершенствования подготовки учителя. - Херсон: ХГПИ, 1991. - С.221

7. Методичні рекомендації по організації і проведенню безвідривної практики студентів - Херсон, 1989. - 24 с.

АННОТАЦИЯ

Федяева В.Л. Довузовская подготовка в системе непрерывного педагогического образования.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. — теория и история педагогики. Институт педагогики Академии педагогических наук Украины, Киев, 1996.

Защищается обоснование комплекса организационно-педагогических условий эффективного функционирования довузовской подготовки абитуриентов в системе непрерывного педагогического образования, структурно-функциональная модель варианта довузовской подготовки абитуриентов, которая представляет собой гибкую, открытую динамичную систему и позволяет осуществлять целенаправленную профориентационно-педагогическую работу, подготовку и отбор молодежи в педагогические учебные заведения, ее адаптацию к учебе; рекомендации по совершенствованию профадаптационной работы педагогических учебных заведений

ANNOTATION

Fedyayeva N.L. School - leaver's training in the system of continuous pedagogical education.

Candidate Degree thesis in pedagogical sciences, speciality 13.00.01. — Theory and History of Pedagogics, the Institute of Pedagogics, Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences. Kyiv, 1996.

In this thesis the substantiation of the complex of organizational and pedagogical conditions for effective functioning of school-leavers training is defenced, which represents the flexible and open dynamic system and gives the opportunity to realize expedient professional pedagogical orientation, selection and training of the youth for the entering the higher educational establishments, its adaption to studying, recommendations on improvement of adaption work of pedagogical higher establishments.

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, відтворення кадрового потенціалу, довузівська підготовка молоді, профорієнтаційна і профадаптаційна робота.

AB 35.497